

IZVJEŠTAJ

O PROVOĐENJU REVIDIRANOG AKCIONOG PLANA BOSNE I HERCEGOVINE O OBRAZOVNIM POTREBAMA ROMA za školsku 2016/2017. godinu

(Usvojen na 149. sjednici Vijeća ministara održanoj 18.7.2018.godine)

Januar/siječanj 2018. godine

1. Uvod

Obrazovanje ima instrumentalnu ulogu u procesu socijalnog uključivanja. Obrazovanje osposobljava za uključivanje na tržište rada što omogućava finansijsko osamostaljivanje odnosno ekonomsku neovisnost. Tako se prevenira i suzbija pojava siromaštva a ujedno postiže bolji kvalitet života. Obrazovanje pripadnika romske populacije je vrlo specifično i kao takvo sobom nosi određene teškoće. Tako je, pored pravno formalnih pretpostavki za uključivanje Roma u sve socijalne sfere života, nužno raditi na razvijanju njihove svijesti o ulozi koju obrazovanje ima u socijalnom uključivanju. Danas, u eri izuzetno brzog tehničkog i tehnološkog napretka, zadatak obrazovanja je osposobiti za samostalno učenje i snalaženje u društvu znanja odnosno jačati konkurentnost pojedinca na tržištu rada i njegovu zapošljivost. Iz navedenog proizilazi da se bez stečenih kvalifikacija nije moguće zaposliti čime se povećava rizik zapadanja u začarani krug neobrazovanosti, nezaposlenosti i siromaštva. Takav socio – ekonomski status nerijetko se veže za pripadnike romske populacije te ih čini posebno ranjivim i marginaliziranim.

Veliki broj romske djece ne ostvaruju pravo i obavezu osnovnog obrazovanja iz više razloga: kulturna, obrazovna i zdravstvena neprosvjećenost uslovljena siromaštvom njihovih roditelja, udaljenost škole od mjesta stanovanja, česta promjena prebivališta i dr. S druge strane, odgojno-obrazovni rad u školama nije u potrebnoj i dovoljnoj mjeri prilagođen specifičnim potrebama manjinskih populacija, tako da se romska djeca nalaze u neravnopravnom položaju u odnosu na drugu djecu, prvenstveno zbog nepoznavanja jezika i običaja većine, a školsko osoblje ne poznaju jezik, kulturu i tradiciju Roma. Tome treba dodati i činjenicu da romska djeca u školu dolaze sa niskim nivoom predznanja, što ih, već u startu, dovodi u nepovoljan položaj u odnosu na drugu djecu. Također, kao evidentan problem je česta promjena mjesta prebivališta roditelja i djece romske manjine, čak, po nekoliko puta u toku školske godine.

Uzimajući u obzir navedene činjenice i smatrajući da je kvalitetno obrazovanje za Rome jedini put izlaska iz kruga marginalizacije i društvene izolacije, a u cilju stvaranja jednakih mogućnosti u pogledu pristupa kvalitetnom i održivom obrazovanju romske djece, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na svojoj 128. sjednici, održanoj dana 14.07.2010. godine, usvojilo Revidirani akcioni plan Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma (u daljem tekstu RAP).

Radi monitoringa RAP-a Odlukom ministra za ljudska prava (2011.), na nivou Bosne i Hercegovine, uspostavljen je Stručni tim koji je u obavezi da jednom godišnje prikuplja informacije o provođenju RAP-a i dostavlja Ministarstvu za ljudska prava koje sačinjava Izvještaj i podnosi Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.

Do sada je Vijeće ministara usvojilo šest izvještaja o provođenju RAP-a i pripremljen je sedmi izvještaj u kojem se pokušalo dobiti više informacija o izdvajanju budžetskih sredstava za njegovo provođenje od strane nadležnih ministarstava obrazovanja, a u skladu sa zahtjevima Roma 2020.

Pregled podataka o romskoj djeci koja su uključena u sistem osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u BiH od 2010. do 2017. godine

Romska djeca u obrazovanju u BiH	Školska ¹ 2010/2011	Školska ² 2011/2012	Školska ³ 2012/2013	Školska ⁴ 2013/2014	Školska ⁵ 2014/2015	Školska ⁶ 2015/2016	Školska ⁷ 2016/2017
Uključenost u osnovno obrazovanje	2.770	3.024	1.248	2.078	2.051	1.842	1.917
Završilo osnovno obrazovanje	-	-	28	88	243	151	190
Napustilo osnovno obrazovanje	-	49	267	64	127	145	42*
Uključeno u srednje obrazovanje	143	243	137	92	108	112	169
Završilo srednje obrazovanje	-	-	30	29	43	38	53
Upisano na visokoškolske ustanove	-	17	10	8	5	7	4**

* Podatak je manjkav jer ovaj podatak nisu dostavila 3 kantonalna ministarstva obrazovanja.

** Podaci o upisanim studentima u školskoj 2016/2017. godini su nepotpuni, jer prema podacima UR „EURO – ROM“, samo na području TK, na visokoškolske ustanove upisana su tri studenta.

Prema popisu stanovništva u BiH iz 2013. godine broj osoba koje su se izjasnile kao Romi je **12. 583 (6.511 M i 6.072 Ž)**.

Neophodno je naglasiti da pri sačinjavanju niti jednog od sedam izvještaja se nije mogao utvrditi stvarni broj romske djece. Podaci o broju romske djece su neophodni pri izvođenju zaključka o procentu uključenosti romske djece u obavezno osnovno obrazovanje ili procentu romske djece koja nisu uključena u obavezne osnovnoškolske sisteme obrazovanja u Bosni i Hercegovini, no ovi podaci nisu poznati.

¹ Dostavljeni podaci od izvještajnih jedinica su bili nedovoljni za sačinjavanje Prvog izvještaja o provođenju RAP-a, a također nisu bili usaglašeni sa predviđenom metodologijom za prikupljanje podataka te se nije mogao sačiniti izvještaj koji bi osigurao praćenje primjene RAP-a po indikatorima.

² Prvi Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od svih **8 izvještajnih jedinica**: 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta.

³ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od **5 izvještajnih jedinica**: 3 kantonalna ministarstva obrazovanja FBiH (podatke nisu dostavila ministarstva obrazovanja Kantona Sarajevo, Unsko-Sanskog kantona i Srednjobosanskog kantona), Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta.

⁴ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od **7 izvještajnih jedinica**: 5 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH (podatke nije dostavilo ministarstvo obrazovanja Srednjobosanskog kantona), Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta.

⁵ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od svih **8 izvještajnih jedinica**: 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta

⁶ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od svih **8 izvještajnih jedinica**: 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta

⁷ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od svih **8 izvještajnih jedinica**: 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta

2. Postupanje po preporukama Vijeća ministara BiH

Usvajajući Izvještaj o provođenju RAP-a za školsku 2015/2016. godinu, jula 2017. godine, Vijeće ministara je donijelo preporuke nadležnim institucijama za obrazovanje u Bosni i Hercegovini, ali i Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

Kako bi preporuke Vijeća ministara bile ispoštovane, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je u Sarajevu, 12. septembra organiziralo Konferenciju „Inkluzivno obrazovanje za svu djecu u Bosni i Hercegovini“ na kojoj je prezentiran Izvještaja o provođenju RAP-a za školsku 2015/2016 i sljedeće preporuke Vijeća ministara:

a) U cilju jednakosti romske djece pristupu pravu na obrazovanje jedna preporuka je upućena nadležnim obrazovnim institucijama u BiH (8 obrazovnih institucija⁸) da u saradnji sa lokalnim zajednicama i romskim udruženjima koja egzistiraju na njihovom području, u 2017. godini, pripreme i usvoje vlastite akcione planove o obrazovnim potrebama Roma. Također, preporučeno je nadležnim ministarstvima obrazovanja, kao i lokalnim zajednicama, da uspostave programsko budžetiranje za djecu.

Do sada su dvije nadležne obrazovne institucije postupile po preporuci Vijeća ministara BiH (Unsko-sanski kanton je usvojio AP o obrazovnim potrebama Roma, a nadležni odjel Distrikta je pripremio ovaj plan i uputio ga Vladi Distrikta Brčko na usvajanje).

b) Obzirom da nadležna ministarstva obrazovanja nisu poduzela nikakve aktivnosti na provođenju mjera cilja 3 RAP-a koji zahtijeva očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture historije, Vijeće ministara je preporučilo Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH da u 2017. godini istraži i pripremi cjelovitu informaciju o stvarnim razlozima neprovođenja cilja – 3 i da istu sa odgovarajućim preporukama dostavi na razmatranje Vijeću ministara BiH.

Ministarstvo za ljudska prava, postupajući po preporuci Vijeća ministara je pripremlilo odgovarajući set pitanja, koji je upućen nadležnim ministarstvima obrazovanja u Bosni i Hercegovini. U skladu sa odgovorima koja su dostavila ministarstva obrazovanja pripremljena je za Vijeće ministara Informacija o rezultatima istraživanja o razlozima ne provođenja cilja 3 RAP-a.

c) Također, Vijeće ministara je preporučilo Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH da pripremi Okvirni akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma, koji će biti odraz stvarnih nadležnosti države i entitetskih, odnosno kantonalnih ministarstava obrazovanja kad je upitanju obrazovna politika.

Okvirni akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma treba da zadovolji međunarodne standarde koje je BiH, u značajnom dijelu, prihvatila, definiše pravo romske nacionalne manjine na obrazovanje kao i obavezu primjene određenih obrazovni standarda i normi.

Ministarstvo za ljudska prava je počelo sa pripremnim aktivnostima na izradi Okvirnog akcionog plana BiH, koji će biti odraz stvarnih nadležnosti države kad je upitanju obrazovna politika, a posebno će se u obzir uzeti preporuke koje se odnose na očuvanje romskog jezika, kulture i historije/istorije.

⁸ Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, : 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH gdje su nastanjeni Romi i Odjel za obrazovanje Distrikta Brčko

3. Metodologija

Metodologija za praćenje primjene RAP-a predložena je od strane Stručnog tima⁹ sa ciljem prikupljanja podataka od strane nadležnih obrazovnih vlasti i lokalne zajednice, a usklađena je sa sadržajem RAP-a BiH u odnosu na ciljeve i mjere, i zahtjevima za izvještavanje BiH za Roma 2020.

Uzorak prikupljanja podataka odnosi se na lokacije nastanjene romskim stanovništvom, a prema rezultatima Analize evidentiranja romskih potreba iz 2011. godine.¹⁰

S tim u vezi, podaci se za potrebe praćenja implementacije RAP-a prikupljaju na osnovu podataka dostavljenih iz Federacije BiH (šest kantona)¹¹, Republike Srpske i Brčko Distrikta, a finalni godišnjeg izvještaja podrazumijeva sumativni pregled podataka dostavljenih od strane nadležnih institucija.

Izveštaj o implementaciji RAP-a za šk. 2016/17. godinu pripremljen je na osnovu dostavljenih podataka nadležnih ministarstava obrazovanja i lokalnih zajednica: Federacije BiH (Unsko – saskog kantona, Zeničko – dobojskog, Tuzlanskog kantona, Hercegovačko – neretvanskog kantona, Srednjobosanskog kantona i Kantona Sarajevo), Republike Srpske i Brčko Distrikta.

4. Izveštaj o provođenju RAP-a BiH za školsku 2016/2017. godinu

Prilikom pripreme ovog Izveštaja, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH se obratilo za dostavu podataka svim nadležnim ministarstvima obrazovanja i lokalnim zajednicama u BiH, gdje su nastanjeni Romi, sa zahtjevom za dostavu podataka koje je trebalo dostaviti po metodologiji koja je usklađena sa sadržajem RAP-a BiH u odnosu na ciljeve i mjere, i zahtjevima za izvještavanje BiH za Roma 2020.

Tražene podatke su dostavili: Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Odjel za obrazovanje Distrikta Brčko, i šest kantonalnih ministarstava obrazovanja gdje su nastanjeni Romi (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona i Ministarstvo obrazovanja kantona Sarajevo).

Većina lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini gdje su nastanjeni Romi su blagovremeno dostavili podatke.

⁹Odlukom Ministra za ljudska prava 2011. godine formiran je Stručni tim za praćenje primjene Revidiranog akcionog plana BiH o obrazovnim potrebama Roma sa obavezom da jednom godišnje dostavlja izvještaj Vijeću ministara.

¹⁰ Rezultati ove Analize mogu biti manjkavi, ali ih je važno naglasiti s obzirom na korištenu metodologiju Stručnog tima pri odabiru uzorka prikupljanja podataka o implementaciji RAP-a.

¹¹ U Federaciji BiH Romi su u značajnom broju nastanjeni u šest kantona i to, prema Analizi evidentiranja romskih potreba (2011), u Srednjobosanskom kantonu, Hercegovačko – neretvanskom kantonu, Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom kantonu, Unsko – saskom kantonu, te Zeničko – dobojskom kantonu.

Na osnovu dostavljenih podataka sačinjen je prijedlog Izvještaja za školsku 2016/2017.

U ovom Izvještaju za sva četiri cilja RAP-a BiH¹², a kroz praćenje svih pokazatelja (indikatora), prezentiraju se statistički podaci za školsku 2015/2016. godinu, sa izvedenim zaključcima o postignutom napretku i preporukama.

Cilj 1 : Osiguranje da se djeca pripadnici romske nacionalne manjine uključe u sistem obveznog osnovnog obrazovanja.

Škole (38 škola) su u saradnji sa NVO (20 NVO) održale sastanaka za roditelje romske djece u cilju informiranja da je osnovno obrazovanje zakonska obaveza. Osim ovih sastanaka i na redovnim roditeljskim sastancima se ističe zakonska obaveza školovanja svih učenika u osnovnom obrazovanju.

U cilju upoznavanja o važnosti programa vezanih za rani rast i razvoj, u školskoj 2016/2017. godini u **14 bh škola**, održani su sastanci sa romskim zajednicama i aktivistima.

USK je naveo da je otvorio Dnevni centar u kome je smješteno 30 romske djece. Druga ministarstva nisu navela da imaju otvorene dnevne centre predviđene RAP-om, ali značajan doprinos u prevazilaženju ovoga problema djelimično su pružili dnevni centri za djecu koja su uključena u život i/ili rad na ulici i djecu u riziku, koji djeluju u okviru djelatnosti NVO, na području Federacije BiH (ZDK, HNK, USK i TK.¹³) i Republike Srpske (Banja Luka i Bijeljina). Kroz aktivnosti edukativnog, savjetodavnog i informativnog karaktera romskim roditeljima se pomaže da razviju i ojačaju roditeljske kompetencije koji se odnose na zaštitu i unaprjeđivanje zdravlja djeteta u najranijoj dobi, kao i korištenje svih potencijala roditelja u njihovom predškolskom odgoju i obrazovanju (briga, njega i ishrana; zaštita prava djeteta, porodični i vanporodični odgoj i poticanje razvoja djeteta, odgoj djeteta, snalaženje i funkcioniranje u za dijete posebnim životnim situacijama, prevencija nasilja nad djecom i sl.). Osim toga, i UNICEF je također razvio radni model čiji je cilj osigurati veće uključivanje ugroženih kategorija, među njima i Roma, u korištenje usluga zdravstvene zaštite i socijalne isključenosti djece uzrasta do 3 godine. U pojedinim lokalnim zajednicama otvoreni su Centri za rani rast i razvoj koji promovišu rani razvoj djeteta, uključujući zdravlje, prehranu i odgovorno roditeljstvo.

U školskoj 2016/2017. godini **35 romske djece (22 M i 13 Ž) uzrasta do 5 godina uključeno je u vrtiće/obdaništa**, na području **7 bh** općina/opština, a za **6 djece** je omogućen besplatan boravak.

Kanton Sarajevo je naveo da jedan broj romske djece putem općine prebivališta ostvaruje subvenciju u određenom procentu (50%, 70% ili 100%) ali nisu naveli o kom broju djece je riječ.

¹² Ciljevi RAP-a:

Cilj 1 : Osiguranje da se djeca pripadnici romske nacionalne manjine uključe u sistem obveznog osnovnog obrazovanja;

Cilj 2: Poticanje romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje;

Cilj 3 : Očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije;

Cilj 4: Izgradnja sistemskih rješenja koja će dovesti do zadovoljavanja u obrazovnim potrebama Roma

¹³ Na području Federacije egzistira pet Dневnih centara za djecu koja su uključena u život i/ili rad na ulici ili su u riziku da to postanu i to u: Tuzli, Sarajevu, Zenici, Bihaću, Mostaru . Centri djeluju u okviru NVO, izuzev u Sarajevu koji je integrisan u okviru usluga Disciplinskog centra za maloljetnike. Rad sa predškolskom romskom djecom i njihovim roditeljima je jedna od njihovih ključnih programskih aktivnosti čiji je cilj razvijanje i unapređenje kognitivnih i jezičkih vještina djeteta, uravnotežen socijalni i emocionalni razvoj, te pripremljenost njihovo za uspješno obrazovanje i život. Na području Republike Srpske egzistiraju dva Dnevna centra u Banja Luci i Bijeljini

Ze-Do kanton – Općina Kakanj je navela da je u 2017. godini izdvojeno 5.000,00 KM za besplatan boravak romske djece u predškolskim ustanovama ali nisu naveli koji je broj romske djece koja koriste ove usluge.

U školskoj 2016/2017. u obavezan predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu uključeno je **166 djece**.

Općina Kakanj navodi da je u školama na njihovom području organiziran pripremni mali program tj. Mala škola u koju je bilo uključeno **11 djece**.

Ukupan broj romske djece uključene u **redovno osnovno obrazovanje** u školskoj 2016/2017. godini je **1.917 učenika (870 m + 715 ž) sa napomenom da je Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo dostavilo ukupan broj učenika, 332, ali podaci nisu dostavljeni po spolu**. U školskoj 2016/2017. godini u **prvi razred upisano je 254 djece** (137 m + 117 ž) sa napomenom da Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo nije dostavilo podatke uključenosti romske djece po razredima niti po spolu.

190 romsko dijete je završilo osnovno obrazovanje (109 m + 81 ž) s tim što ove podatke nije dostavio Ministarstvo obrazovanja SBK

U školskoj 2016/2017. godini **48 romske djece je ponavljalo razred** ali ove podatke nisu dostavila 3 kantonalna ministarstva obrazovanja (TK, KS i SBK), **a 42 romske djece je napustilo obavezno osnovno obrazovanje**, ali opet ove podatke nisu dostavila 3 kantonalna ministarstva obrazovanja (TK, KS i SBK)

U školskoj 2016/2017. godini prosjek ocjena za romsku djecu uključenu u obavezno osnovno obrazovanje **od I do IV razreda je 3,12 , za drugu djecu je 4,05, ali ove podatke nisu dostavila 2 kantonalna ministarstva obrazovanja KS i SBK**.

U školskoj 2016/2017. godini prosjek ocjena za romsku djecu uključenu u obavezno osnovno obrazovanje **od V – IX razreda je 2,76 a za drugu djecu je 3,82, ali podatke nisu dostavila 2 kantonalna ministarstva obrazovanja KS i SBK**.

Nadležne obrazovne vlasti navode da su u školskoj 2016/2017. godini poduzimale su različite stimulatívne mjere kojim bi se pospješilo redovno pohađanje nastave za romsku djecu, a koje se ogledaju u sljedećem:

Federacija BIH: Individualni razgovori sa roditeljima, obezbjeđenje udžbenika, pribora i užine za najugroženije (USK), učešće u Projektu Dostupno i kvalitetno obrazovanje za sve uz podršku Save the Children, saradnja sa Centrom za socijalni rad, podrška u ishrani i udžbenicima, dopunska nastava, dodatna i instruktívna nastava za učenike koji imaju izostanke, intenzivnija saradnja sa roditeljima, uglavnom majkama (HNK), podjela školskog pribora, udžbenika, jednokratne stipendije za odlične učenike (TK), dopunska nastava, posjete romskim porodicama, pohvale i nagrade, obezbijedene užine, udžbenici i prevoz (KS).

Republika Srpska - Učenici romske nacionalnosti uglavnom redovno pohađaju nastavu. Izostanci uglavnom nastaju usljed bolesti, jer nekoliko njih ima hronične probleme sa organima za disanje (bronhitis, astma). Uključivanjem u dopunsku nastavu, pomoć od strane vršnjaka, savjetodavni rad sa djecom i roditeljima od strane odjeljskog starješine te pedagoško-psihološke službe su neke od stimulatívnih mjera koje se kontinuirano provode. Takođe i saradnja sa centrima za socijalni rad, finansijska podrška od strane grada – školski pribor, udžbenici, užina, odjeća i obuća) kontinuirana saradnja roditelja, nastavnika i stručnih saradnika po potrebi, obilježavanje Dana Roma (obilježava se svake godine) + ministarstvo plaća prevoz. Pozivanje roditelja i učenika na razgovor. Redovni kontakti sa roditeljima radi individualnih informacija ukoliko ne dolaze na roditeljske sastanke. U nekim sredinama

(Dubrave – Gradiška) učenici Romi redovno pohađaju nastavu i zavšavaju školu. Nema neopravdanog izostajanja sa nastave (Prnjavor) . Skoro svi se upisuju u srednje škole. Prilagođava se nastavno gradivo mogućnostima, NPP prilagođen (JJZMaj Srbac), obezbjeđeni besplatni udžbenici (VČubrilović Gradiška), učenici redovno pohađaju nastavu i nema neopravdanog izostajanja sa nastave (N Tesla Prnjavor). Organizuje se dopunska nastava iz nastavnih predmeta za koje je uočena potreba, savjetodavni razgovori sa roditeljima i učenicima romske populacije, saradnja sa ostalim nadležnim instirucijama i udruženjima u cilju razvijanja pozitivne klime, podsticaja i podrške navedenim učencima, uključivanje u ostale oblike rada, razvijanje klime prihvatanja različitosti u odjeljenskim kolektivima.

Distrik Brčko BiH navodi da je to angažovanje referenta za romska pitanja u obrazovanju, kontinuirana saradnja sa roditeljima romske nacionalnosti, uključivanje socijalnog radnika, menadžmenta škole kao i referenta za romska pitanja u kućne posjete kao i individualni razgovori, te praćenje uspjeha učenika na klasifikacijama

Kad su u pitanju *prilagođeni nastavni planovi i programi* ministarstva obrazovanja su navela sljedeće:

FBiH: Prilagođeni nastavni planovi i programi su pripremljeni u 2 škole i instruktivna nastava, kao i polaganje razrednog ispita (USK), za 8 učenika, primarno usmjereni razvoju jezičkih kompetencija učenika, individualni programi podrške, posebno iz stranog jezika i matematike organizuje se za učenike koji nisu kontinuirano uključeni u nastavu zbog promjene mjesta prebivališta (HNK), te za sve učenike koji nisu u dužem periodu pohađali nastavu (ZE-DO).Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo navodi da sadržaji nastavnog plana i programa nisu prilagođeni djeci romske nacionalnosti jer djeca postižu dobre rezultate uz različite oblike podrške iz društvene zajednice

Republika Srpska: U većini sredina niko od romske djece nije pohađao prilagođeni NPP. Uglavnom svi učenici po redovnom NPP. Prilagođeni NPP su urađeni za 20 učenika (16 u Prijedoru, tri u Trebinju i jedan u Bijeljini)

Distrikt Brčko BiH:Prilagođeni nastavni planovi i programi su urađeni za učenike sa poteškoćama u razvoju koja imaju rješenja. Za romsku djecu koja su imala duži prekid ili nešto slično, radi se na prilagođen način, i shodno potrebi učenika, da li kroz socijalizaciju ili opismenjavanje.

U 46 škola su obezbijedeni *besplatni udžbenici za 791* romskog učenika sa napomenom da je ovaj broj znatno veći jer ministarstva obrazovanja TK i KS nisu navela broj škola i učenika nego su dala sljedeću informaciju:

TK – besplatni udžbenici su osigurani za sve učenike iz socijalnougroženih porodica uključujući i romske učenike.

KS - sve osnovne škole obezbijedile su besplatne udžbenike za djecu iz kategorije u stanju socijalne potrebe uz podršku Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS, općine u kojoj djeca žive ili NVO. Osim toga i za sve učenike prvih razreda osnovnih škola obezbijedeni su besplatni udžbenici.

U Republici Srpskoj sva romska djeca dobivaju besplatne udžbenike.

Obezbijeden je *besplatan prevoz za 112* romskih učenika, ali je ovaj broj znatno veći jer su tri kantonalna ministarstva obrazovanja dala sljedeću informaciju:

TK – Vlada TK je obezbijedila besplatan prevoz za sve romske učenike koji putuju 2 i više kilometara.

KS - svi učenici u osnovnom obrazovanju u KS imaju obezbijeden besplatan prevoz.

SBK – Vlada SBK sufinansira troškove prevoza za učenike koji stanuju u naseljima iudaljenim od škole više od 4 km, po kriterijima koje predloži Ministarstvo.

U Republici Srpskoj, sva djeca koja stanuju na udaljenosti većoj od 4 km, pa tako i romska djeca, imaju besplatan prevoz.

Obezbijedena je **besplatna školska užina za 153** romskih učenika, a ovaj broj je ponovo znatno veći jer tri kantonalna ministarstva obrazovanja nisu brojčano izjasnila (TK, KS, SBK), a KS naodi da je besplatna užina obezbijedena za svu djecu iz kategorije u stanju socijalne potrebe.

Besplatno vanredno polaganje u sistemu osnovnog obrazovanja obezbijedeno je u **2 škole** USK, ali ministarstva obrazovanja navode da bi obezbijedila besplatno vanredno polaganje za romsku djecu ako bi se za tim ukazala potreba.

30 Roma je bilo uključeno u vanredno osnovno obrazovanje na području HNK.

U organe škola uključeno je **16 romskih roditelja**.

U cilju kontinuirane edukacije nastavnog kadra, roditelja i sve djece u osnovnim školama kako bi se podigla svijest o ljudskim pravima i pravima djeteta organizovano je **75** edukacija, a educirana su **332 nastavnika, 85.723 djece i 1.583 roditelja**, a edukatori su bili pedagozi škola, profesionalci iz pedagoških zavoda, a jedan broj edukatora je dolazio kroz projekte nevladinih organizacija.

Kad je upitanju kontinuirana edukacija nastavnog kadra, roditelja i sve djece o stereotipima i diskriminaciji u obrazovanju prema Romima i njihovom prevazilaženju ova aktivnost je vođena kroz **60 edukacija**, a educirano je **320 nastavnika, 2.729 djece i 1.158 roditelja**, a edukatori su bili pedagozi škola, profesionalci iz pedagoških zavoda, a jedan broj edukatora je dolazio kroz projekte nevladinih organizacija i od strane UNICEF-a

U posebne (specijalne) odgojno obrazovne ustanove uključeno je **18 romske djece** (9m + 9ž).

Nadležna ministarstva obrazovanja navode da **320 romske djece govori romski jezik** ali ovi podaci nisu potpuni jer tri kantonalna ministarstva nisu navela ove podatke (TK, KS, SBK)

Zaključak

Iz navedenih pokazatelja vidljivo je da su i u školskoj 2016/2017. godini nadležna ministarstva obrazovanja, nastavila sa većim ili manjim uspjehom provođenje mjera ovog cilja.

Nadležna ministarstva su se fokusirala na ostvarivanje samog prava na obrazovanje djece pripadnika romske nacionalne manjine kroz uključivanje djece Roma u obrazovni sistem, osiguranje dodatne podrške, udžbenika, prijevoza i sl. Poseban akcenat su stavili na poduzimanje stimulativnih mjera u cilju smanjivanja napuštanja obrazovanja, što je uočeno kao najveći problem, posebno iz razloga mijenjanja mjesta prebivališta roditelja i djece romske manjine, čak, po nekoliko puta u toku školske godine.

Predškolski period prepoznat je kao izuzetno značajan za kasniji razvoj i napredak svakog pojedinca. Ipak, uvjeti u kojima se djeca tog uzrasta odgajaju i obrazuju nisu jednako stimulativni i poticajni za svu djecu, naročito onu koja spadaju u marginaliziranu skupinu kao što su romska djeca. Stoga se sve više insistira na uključivanju djece u programe formalnog predškolskog odgoja i obrazovanja te je u tu svrhu pohađanje predškolskih programa u godini pred polazak u školu uključeno 166 djece u školskoj 2016/2017. godini. Uzimajući u obzir

činjenicu da je u prvi razred oš upisano 254 romske djece može se zaključiti da je 65,35% romske djece bilo uključeno u u predškolske programe u godini pred polazak u školu. Simboličan broj romske djece, 35 romske djece (22 M i 13 Ž) uzrasta do 5 godina, su uključena u vrtiće/obdaništa, na području 7 bh općina/opština, a za 6 djece je omogućen besplatan boravak. Minimalan broj lokalnih zajednica ovom pitanju posvećuje pažnju.

Preporuka:

Preporučuje se nadležnim entitetskim, odnosno kantonalnim ministarstvima obrazovanja, koja u 2017. godini nisu usvojila akcione planove o obrazovnim potrebama Roma, da to učine u 2018. godini. Akcioni plan treba uraditi u saradnji sa lokalnim zajednicama i romskim udruženjima koja egzistiraju na njihovom području, a koji bi prema potrebama i stanju na terenu imao precizne mjere koje bi rezultirale potpunoj jednakosti romske djece u pristupu pravu na obrazovanje, odnosno potpunom i uspješnom uključenosti sve romske djece u obavezno osnovno obrazovanje.

Cilj 2: Poticanje romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje.

U školskoj 2016/2017. godini u srednje škole upisana su **57 romskih učenika**. U izvještajnoj školskoj godini **169 učenika** (117 m i 52 ž) je uključeno u srednjoškolsko obrazovanje, ali je vidno da je dva puta manje romskih djevojčica uključenih u srednjoškolsko obrazovanje. Prema dostavljenim podacima srednjoškolsko obrazovanje **su stekla 53** romska djeteta. Napominje se da Ministarstvo obrazovanja SBK nije dalo podatke vezane za upis, uključenost i sticanje srednjoškolskog obrazovanja za romsku djecu iz čega se može zaključiti da su navedeni brojevi veći od navedenih. Upoređujući ove podatke sa prethodnom školskom godinom ovo predstavlja napredak.

Međutim, kako navode pojedina ministarstva obrazovanja, broj učenika romske nacionalnosti uključenih u srednjoškolsko obrazovanje je puno veći ali se oni ne izjašnjavaju kao Romi iz nepoznatih razloga.

No, **45 učenika** je napustilo srednjoškolsko obrazovanje ali je moguće da je ovaj broj veći jer Ministarstvo obrazovanja KS ne raspolaže ovim podacima. Kao razloge napuštanja srednjoškolskog obrazovanja ministarstva obrazovanja navode materijalne razloge, promjenu mjesta boravka, ekonomske migracije i samovoljno.

Za **13 romskih srednjoškolaca** obezbijedeni su **besplatni udžbenici**, besplatan prevoz obezbijeden je za **14 srednjoškolaca** a za njih **48 su obezbijedene stipendije**, ali samo za 2 srednjoškolca stipendije su obezbijedile institucije dok su za njih 42 stipendije obezbijedene od strane REF-a preko NVO EURO ROM, a 4 od strane Obrazovanje gradi BiH.

U Ze-Do kantonu četiri romska srednjoškolca su smještena u đачki dom a smještaj plaća Centar za socijalni rad što je predstavlja primjer dobre prakse.

Na visokoškolske institucije i fakultete upisana su ukupno **4 Roma**, nema podataka da su institucije obezbijedile stipendije niti da je neko od studenata smješten u studentski dom. No i ovaj broj bi mogao biti veći iz razloga neizjašnjavanja studenata po nacionalnoj osnovi.

Zaključak

Generalno se može zaključiti da nisu uloženi dovoljni naponi od strane pojedinih lokalnih zajednica koji se ogledaju u dodjeli stipendija srednjoškolcima i studentima romske nacionalnosti.

Izdvojena sredstva za besplatne udžbenike i stipendije od strane lokalnih zajednica su simbolična i nisu dostatna da potaknu romsku populaciju za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja.

Primjer dobre prakse, koji treba slijediti, predstavlja Ze-Do kanton koji je obezbijedio smještaj u đaćkom domu za četiri srednjoškolca, a smještaj plaća Centar za socijalni rad.

Preporuka:

Ponavlja se preporuka data u Cilju 1. kojom se preporučuje nadležnim entitetskim, odnosno kantonalnim ministarstva obrazovanja, koja u 2017. godini nisu usvojila akcione planove o obrazovnim potrebama Roma, da to učine u 2018. godini. Akcioni plan treba uraditi u saradnji sa lokalnim zajednicama i romskim udruženjima koja egzistiraju na njihovom području, a koji bi prema potrebama i stanju na terenu imao precizne mjere koje bi dale efikasne rezultate u poticanju romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje.

Cilj 3 : Očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije

I u školskoj 2016/2017 godini nastavljena je praksa neprovođenja ovog cilja na što ukazuju podaci da Romski jezik kao fakultativni predmet nije uveden ni u jednoj školi u BiH, da nisu obezbijeđena alternativna rješenja za izučavanje romskog jezika, a nije izvršen ni odabir osoba koje imaju želju za stručnim osposobljavanjem predavača za romski jezik, kako bi završili ovu vrstu edukacije.

Prema dostavljenim podacima od nadležnih ministarstava obrazovanja **320 romske djece govori romski jezik** ali ovi podaci nisu potpuni jer tri kantonalna ministarstva nisu navela ove podatke (TK, KS, SBK).

Nisu poduzete nikakve aktivnosti na izradi stručne literature o historiji, kulturi i jeziku Roma. Školska literatura za izučavanje romskog jezika u školama u kojima su romska djeca u većem broju nije obezbijeđena. Nadležna ministarstva nisu uradila priručnik za nastavno osoblje u cilju njihovog upoznavanja sa romskom tradicijom, kulturom i običajima.

Samo je 14 škola, promoviralo kulturu i historiju Roma kao vannastavna aktivnost.

Zaključak

I u školskoj 2016/2017 godini ne provođenje cilja 3 je evidentno. Postupajući po preporuci Vijeća ministara od jula 2017. godine Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je istražilo i pripremio odgovarajuću informaciju o ne provođenju ovog cilja. Za provođenje ovog cilja neophodna su znatna finansijske sredstva, pa se kao ključni razlog ne provođenja ovog cilja navodi iznimno teška socijalna i ekonomska situacija.

Preporuka:

Preporučuje se Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH da pripremi Okvirni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma, a koji bi, pored neophodnih elemenata koji se odnose na jednakost pravu pristupa na obrazovanje romske djece, posebno tretirao pitanje jezika, kulture, historije i tradicije Roma. Za provođenje, Okvirnog plana BiH o obrazovnim potrebama Roma, treba obezbijediti budžetska sredstva na nivou države i koristiti IPA sredstva.

Cilj 4: Izgradnja sistemskih rješenja koja će dovesti do zadovoljavanja u obrazovnim potrebama Roma

U školskoj 2016/2017., nadležne vlasti entiteta i kantona planirala su budžetska sredstva za provedbu ***cilju 1 RAP-a*** - Osiguranje da se djeca pripadnici romske nacionalne manjine uključe u sistem obaveznog osnovnog obrazovanja.

Planirana budžetska sredstva za 2016. godinu su iznosila **137.097,00 KM**, ali su utrošena budžetska sredstva u 2016. godini, za ovu namjenu, iznosila **164.420,00 KM**.

Planirana budžetska sredstva za 2017. godinu su iznosila **136.675,00 KM**.

Navedena sredstva su planirana, i utrošena, za troškove prevoza učenika, kupovinu đačkih torbi, školskog pribora, udžbenika, užinu, stimulisanje romskih učenika na redovno pohađanje nastave, stipendije (stipendirana su 3 učenika oš), podršku romskim udruženjima za projekte iz oblasti kulture, obrazovanja, zapošljavanja, te za podršku projektima angažovanja Rom medijatora/asistenata radi povećanja obuhvata i redovnog pohađanja osnovnog obrazovanja djece romske nacionalnosti od strane FMON.

Navedena sredstva su i veća jer dva kantonalna ministarstva obrazovanja (USK i KS) i jedan dio lokalnih zajednica nisu navela budžetska sredstva nego su naveli da su npr. udžbenici nabavljeni za sve učenike prvih razreda osnovnih škola ili za određeni broj učenika za kupovinu đačkih torbi i školskog pribora.

U školskoj 2016/2017., nadležne vlasti entiteta i kantona planirala su budžetska sredstva za provedbu ***cilja 2 RAP-a*** - Poticanje romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje.

Planirana budžetska sredstva za 2016. godinu su iznosila **8.565,00 KM**, a utrošena sredstva u 2016. godini, za ovu namjenu, su inosila **11.770,00 KM**.

Planirana budžetska sredstva za 2017. godinu su iznosila **108.469,00 KM**. Međutim, ovaj navedeni iznos od 108.469,00 KM treba uzeti sa rezervom iz razloga što je u ovu sumu uračunat navod Općine Centar Sarajevo da je u 2017. planirano 85.000,00 KM za đačke użine za djecu iz porodica slabijeg imovinskog stanja, ali nije navedeno koliko je sredstava planirano za romsku djecu.

Navedena sredstva su planirana i utrošena za troškove prevoza, udžbenike, đačke użine, stipendije (stipendirana su 2 učenika).

U školskoj 2016/2017., nadležne vlasti entiteta i kantona nisu planirala budžetska sredstva za provedbu ***cilja 3 RAP-a*** - Očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije/istorije.

Planirana budžetska sredstva, od strane nadležnih vlasti entiteta/kantona/DB za provođenje cilja 1., 2. i 3. RAP-a BiH

Ciljevi 1., 2 i 3 RAP-a BiH	Planirana i utrošena sredstva za provođenje RAP-a BiH		
	Budžet planiran za 2016.	Budžet planiran za 2017.	Utrošna budžetska sredstva za 2016.
Cilj 1 – Osiguranje da se djeca pripadnici romske nacionalne manjine uključe u sistem obveznog osnovnog obrazovanja	137.097,00 KM	136.675,00 KM	164.420,00 KM
Cilj 2 – Poticanje romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje	8.565,00 KM	108.469,00 KM*	11.770,00 KM
Cilj 3 – Očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije/istorije	-	-	-
Ukupno:	145.662,00 KM	245.144,00 KM*	176.190,00 KM

* iznos od 108.469,00 KM treba uzeti sa rezervom iz razloga što je u ovu sumu uračunat navod Općine Centar Sarajevo da je u 2017. planirano 85.000,00 KM za dažke užine za djecu iz porodica slabijeg imovinskog stanja, ali nije navedeno koliko je sredstava planirano za romsku djecu.

* također, ovaj ukupni iznos od 245.144,00 treba uzeti sa rezervom iz razloga što je u ovu sumu uračunat navod Općine Centar Sarajevo da je u 2017. planirano 85.000,00 KM za dažke užine za djecu iz porodica slabijeg imovinskog stanja, ali nije navedeno koliko je sredstava planirano za romsku djecu.

Međutim kad je u pitanju stipendiranje romskih učenika i studenata u BiH, neophodno je navesti da je od ukupno navedenih **48 stipendija** 46 stipendija iz donatorskih sredstava (37.600,00 KM – donatorska sredstva).

Zaključak

Analizirajući navedene podatke o izdvojenim budžetskim sredstvima školske 2016/2017. godine može se zaključiti da su nadležne vlasti entiteta i kantona počele da realnije planiraju sredstava potrebna za izgradnju sistemskih rješenja koja mogu dovesti do zadovoljenja u obrazovnim potrebama Roma. No, iskazani podatak ne odražava stvarno izdvajanje budžetskih sredstava za provođenje cilja 1 i cilja 2 RAP-a BiH iz razloga što za izvještajnu školsku godinu budžetska sredstva nisu uvijek prikazana u KM, pa je stvarno izdvajanje budžetskih sredstava ipak veće.

Evidentno je da budžetska sredstva nisu izdvojena za provođenje cilja 3 RAP-a.

Nadalje, ministarstva obrazovanja nisu postigla značajan napredak u osiguranju finansijskih i pravnih mogućnosti u cilju angažovanja asistenata i medijatora romske nacionalnosti u školama. Posredstvom projekata koje implementiraju nevladine organizacije angažovano je 19 romskih asistenata/medijatora. Za 11 romskih asistenata/medijatora osigurana su finansijska sredstva iz budžeta institucija (za 2 iz kantonalnih budžeta, a za 9 iz sredstava Federalnog ministarstva obrazovanja kao „Podrška projektima angažovanja Rom medijatora/asistenata radi povećanja obuhvata i redovnog pohađanja osnovnog obrazovanja djece romske nacionalnosti“.

Može se zaključiti da je napredak postignut u zapošljavanju Roma pri Odjelu za obrazovanje Distrikta Brčko. U stalni radni odnos u ovom Odjeljenju uposlen je referent za romska pitanja

Referent je SSS, osigurana su finansijska sredstva i angažovan je u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima.

Ovo je slijed primjera dobre prakse Ministarstva obrazovanja Tuzlanskog kantona, koji je u prethodnom periodu, u stalni radni odnos zaposlio referenta za romska pitanja (VSS), romske nacionalnosti.

Preporuke:

Ponavlja se preporuka sa 108. sjednice Vijeća ministara BiH, održanoj 19. 7. 2017. godine, da ministarstva obrazovanja entiteta i kantona, kao i lokalne zajednice da u 2018. godini uspostave programsko budžetiranje. Neophodno je uvođenje programskog budžetiranja za djecu u BiH, kako bi se budžetska sredstva trošila u skladu sa prioriternim potrebama djece i kako bi se osigurao najbolji efekat za utrošena sredstava. Ovo ne znači i nužno povećanje sredstava, već samo racionalnija preraspodjela u skladu sa prioritetima, a prioritet moraju biti djeca, prvenstveno siromašna djeca, kao što su romska djeca.

Preporučuje se Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH da u 2017. godini pripremi **Okvirni akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma**, koji će biti odraz stvarnih nadležnosti države i entitetskih, odnosno kantonalnih ministarstava obrazovanja kad je upitanju obrazovna politika.

Okvirni akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma treba da zadovolji međunarodne standarde koje je BiH, u značajnom dijelu, prihvatila, definiše pravo romske nacionalne manjine na obrazovanje, obavezu primjene određenih obrazovni standarda i normi, te posebno tretirao pitanje jezika, kulture, historije/istorije i tradicije Roma.